

Каліна І. І.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу, заступник директора
Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональна Академія управління персоналом
<https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>*

Пойда-Носик Н. Н.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
<https://orcid.org/0000-0002-5378-8028>*

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА РИНКУ

**JEL Classification: B10, B18, O 13, Q11
SECTION “ECONOMICS”: Економіка**

Анотація. У статті доведено, що з появою нових технологій, змінами в економічній політиці та ринкових умовах, регулювання в галузях сільського та рибного господарства потребує безпосередньої адаптації до зростаючих викликів і можливостей. Обґрунтовано, що одним із засадничих аспектів даного процесу є державне регулювання, яке спрямоване на забезпечення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на ринку, включаючи продукцію равликівництва, аквакультури та рибного господарства. З урахуванням посилення ролі держави запропоновано методичні підходи до створення конкурентоспроможного виробництва продукції тваринництва й підтримки провідних галузей аграрного сектора економіки.

Ключові слова: державне регулювання, ринок, інструменти, попит, метод, механізм, тваринництво, пропозиція, рибне господарство, равликівництво, аквакультура, продукція, галузь, риба, конкурентоспроможність, національна економіка, імпорт, експорт.

Annotation. In recent years, the evolution of views on state regulation of agriculture and fisheries has become the subject of active discussions and research. Significant transformations in the economy and the global market environment call for the need to review and adapt the strategies of state intervention, in particular, in activities in the formation of demand and supply for snail farming and aquaculture products. This is especially relevant in the context of ensuring the competitiveness of products on the market, which is an important condition for the sustainable development of the agricultural and fishery industries. In this context, it is important to analyze the stages and trends in the evolution of approaches to state regulation of these industries, to evaluate and determine their impact on the competitiveness of manufacturers. Currently, the work of economists is focused on the creation of competitive agricultural production, which is impossible without strengthening the role of the state and supporting the leading branches of the agricultural sector of the Ukrainian economy.

The article proves that with the emergence of new technologies, changes in economic policy and market conditions, regulation in the fields of agriculture and fisheries requires immediate adaptation to growing challenges and opportunities. It is substantiated that one of the fundamental aspects of this process is state regulation, which is aimed at ensuring the efficiency and competitiveness of agricultural products on the market, including products of snail farming, aquaculture and fisheries. Taking into account the strengthening of the role of the state, methodical approaches to the creation of competitive production of animal husbandry products and support of the leading branches of the agrarian sector of the economy are proposed.

Keywords: government regulation, market, tools, demand, method, mechanism, animal husbandry, supply, fisheries, snail farming, aquaculture, products, industry, fish, competitiveness, national economy, import, export.

Вступ

За останні роки еволюція поглядів на державне регулювання галузей сільського та рибного господарства стала предметом активних дискусій та досліджень. Суттєві трансформації в економіці та глобальному ринковому середовищі викликають необхідність перегляду та адаптації стратегій державного втручання зокрема і в діяльність при формуванні попиту і пропозиції на продукцію равліківництва та аквакультури. Вказане особливо актуально в контексті забезпечення конкурентоспроможності продукції на ринку, що є важливою умовою сталого розвитку галузей сільського та рибного господарства. У даному контексті важливо проаналізувати етапи та тенденції еволюції підходів до державного регулювання цих галузей, оцінити та визначити їх вплив на конкурентоспроможність виробників. Наразі праці економістів зосереджені на створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, яке неможливо без посилення ролі держави та підтримки провідних галузей аграрного сектора економіки України.

Зокрема вчений-дослідник Саламін О. С. у статті «Державне регулювання сільського господарства України» піднімає питання про актуальність вирішення завдань удосконалення державного регулювання в тваринництві, яке посилюється в умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів, імпорту та експорту продукції. Саламін О. С. вказує на необхідність урахування вимог міжнародних організацій, які переважно сформовані з урахуванням позицій економічно розвинутих країн, що поєднуються з необхідністю визначення способів і напрямів використання переваг такої інтеграції і реалізації у цих умовах конкурентних переваг вітчизняного сільського господарства [1].

У цьому контексті, дослідження еволюції поглядів на державне регулювання галузей сільського та рибного господарства надає можливість розглядати взаємодію між державними стратегіями та динамікою конкурентоспроможності продукції на сучасних ринках. Тому і в подальших наукових роботах слід виокремити основні тенденції, які впливають на цей еволюційний процес та виявити ключові виклики, що стоять перед сільським і рибним господарством у контексті підтримки конкурентоспроможності їхньої продукції на агропродовольчих ринках. Безперечно, на вказаних актуальних проблемах акцентують увагу не тільки зарубіжні науковці, але й вітчизняні вчені, які визначають що, державне регулювання виступає центральною проблемою для вироблення тактики та стратегії розвитку галузей аграрного сектору економіки [2]. Зокрема Шпортюк Н. Л. розглядає різноманітні підходи до вирішення цієї ключової проблеми, починаючи від ще активнішого втручання держави в регулювання та підтримку АПК і закінчуючи повністю відмовою від державного впливу на агропромислове виробництво. Важливо зазначити, що більшість країн, включаючи Україну, йдуть шляхом формування соціального типу ринкової економіки. У контексті розвинених соціальних стратегій влади в аграрному секторі, державне регулювання не лише є необхідним, але й визнано як невід'ємна складова. Це свідчить про доцільність введення посиленої соціально-економічної політики в контексті забезпечення стабільності та ефективності аграрного сектору економіки [2; 8]. Тому надалі практично цінною буде в умовах сучасних викликів і

можливостей, взаємодія між державним регулюванням та інноваційними стратегіями стає ключовим фактором для досягнення збалансованого та сталого розвитку галузей економіки геліцекультури та рибного господарства в Україні.

Метою статті є дослідження еволюції поглядів на державне регулювання галузей сільського та рибного господарства з метою забезпечення конкурентоспроможності продукції аквакультури і равликівництва на ринку.

Результати

З появою нових технологій, змінами в економічній політиці та ринкових умовах, регулювання в галузях сільського та рибного господарства потребує безпосередньої адаптації до зростаючих викликів і можливостей. Одним із складових блоків даного процесу є державне регулювання, яке спрямоване на забезпечення ефективності, стійкості та конкурентоспроможності сільськогосподарської та рибної продукції. На початку епохи еволюції поглядів, акцент розміщувався на регулюванні виробничих процесів і встановленні стандартів якості продукції. Проте, із зростанням глобалізації та змінами у споживчих уподобаннях, державне втручання трансформується в більш комплексний інструментарій, орієнтований на підтримку інновацій, стимулювання конкурентоспроможності та реагування на екологічні виклики.

На сьогоднішній день, питання дослідження еволюції поглядів на державне регулювання галузей сільського та рибного господарства поширюється на врахування технологічних інновацій та аграрної політики як ключових факторів, що впливають на конкурентоспроможність продукції. Інновації в галузі сільськогосподарської техніки, цифрові технології та впровадження принципів «розумного сільського господарства» стають необхідністю при оптимізації виробництва та підвищення якості продукції. Державне регулювання нині враховує потребу створення сприятливого середовища для інноваційного розвитку в галузях аграрного сектору. Окрім того, екологічні аспекти займають провідне місце в нових стратегіях державного регулювання. Забезпечення екологічності та сталості сільського господарства стає пріоритетом, адже споживачі все більше купують продукцію, яка не лише конкурентоспроможна, але й екологічно безпечною.

Необхідність гарантування продовольчої безпеки, зниження конкурентоспроможності продукції та продуктивності галузі, а також недостатньо високий рівень оплати праці для сільських працівників є ключовим аспектом, який визначає причини, що потребують державного регулювання у сфері сільського та рибного господарства. Аналіз показує, що у сучасних умовах є необхідність змін та посилення впливу з боку держави для сприяння сталому розвитку сільської економіки. Висвітлення цих проблем вказує на актуальність ухвалення нових стратегій та ефективних заходів, спрямованих на особливу підтримку при виробництві продукції равликівництва, риби. Розвиток сільського та рибного господарства виступає ключовою складовою національної економіки, і тому посилення ролі державного втручання є необхідним заходом для вирішення піднятих проблем. Однак, важливо врахувати, що зростання впливу держави повинно супроводжуватися гнучкими та інноваційними стратегіями, щоб сприяти розвитку галузі в умовах сучасного економічного середовища. Саме у взаємодії між державним регулюванням і практичними рішеннями поставлених завдань знаходиться потенціал для забезпечення стійкого та ефективного розвитку галузевої економіки.

За визначеннями вчених Симоненко Л. І. в науковій праці «Використання теоретичних моделей розвитку сільського господарства для формування аграрної політики в Україні» [7] та Захаріна О. В., Сайкевича М. І. в роботі «Управління структурою виробництва в аграрному секторі» [9] піднято питання про те, що сільське господарство є потужним джерелом потенційного зростання економіки, проте останнім часом як науковці, так і представники влади акцентують увагу на збільшенні обсягів експорту аграрної продукції, вважаючи його важливим фактором для економічного розвитку національного господарства. При цьому аграрний сектор має значний потенціал, але його використання ускладнюється сировинною структурою аграрного експорту. Для максимізації ВВП є

необхідність збільшення частки обробленої продукції у структурі аграрного експорту, особливо продукції з вищою доданою вартістю. Такий крок дозволить ефективніше використовувати конкурентні переваги аграрного сектору та зменшити залежність від сировинних експортних операцій. Однак, акцентування уваги на аграрній спеціалізації українського експорту створює ризики технологічної обмеженості економіки та підвищує вразливість до негативного впливу коливань цін, що може впливати не лише на виробників, а й на весь галузевий сегмент [7; 9]. У цьому контексті, державне регулювання галузей сільського і рибного господарства з метою забезпечення конкурентоспроможності продукції аквакультури та равликівництва на ринку потребує комплексного підходу для збалансованого зростання.

На визначальну роль трьохрівневої системи правового забезпечення державного регулювання аграрних відносин, вказує і Статівка А. М. Він доводить, що це дозволить уникнути колізій й конкуренції між аграрним і галузевим цивільним, податковим законодавством, дасть можливість враховувати специфіку аграрного виробництва та сільського господарства [10].

З точки зору Черкаска В. В., найважливішим напрямом регулюючого впливу держави на економіку аграрного сектора при переході до ринку є також сфера матеріально-технічного забезпечення і виробничого обслуговування сільськогосподарських підприємств [11, С. 70]. Крім того, Черкаска В. В., акцентує увагу на тому, що державне регулювання розвитку аграрного сектору будуватиметься на поєднанні трьох форм: протекціоністської, яка передбачає захист вітчизняних товаровиробників; ринкової, яка гарантує збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції; програмної, націленої на підтримку заходів, що сприяють технічному переозброєнню господарств, зміни їх спеціалізації у відповідності з вимогами ринку [11, С. 72–73] (рис. 1).

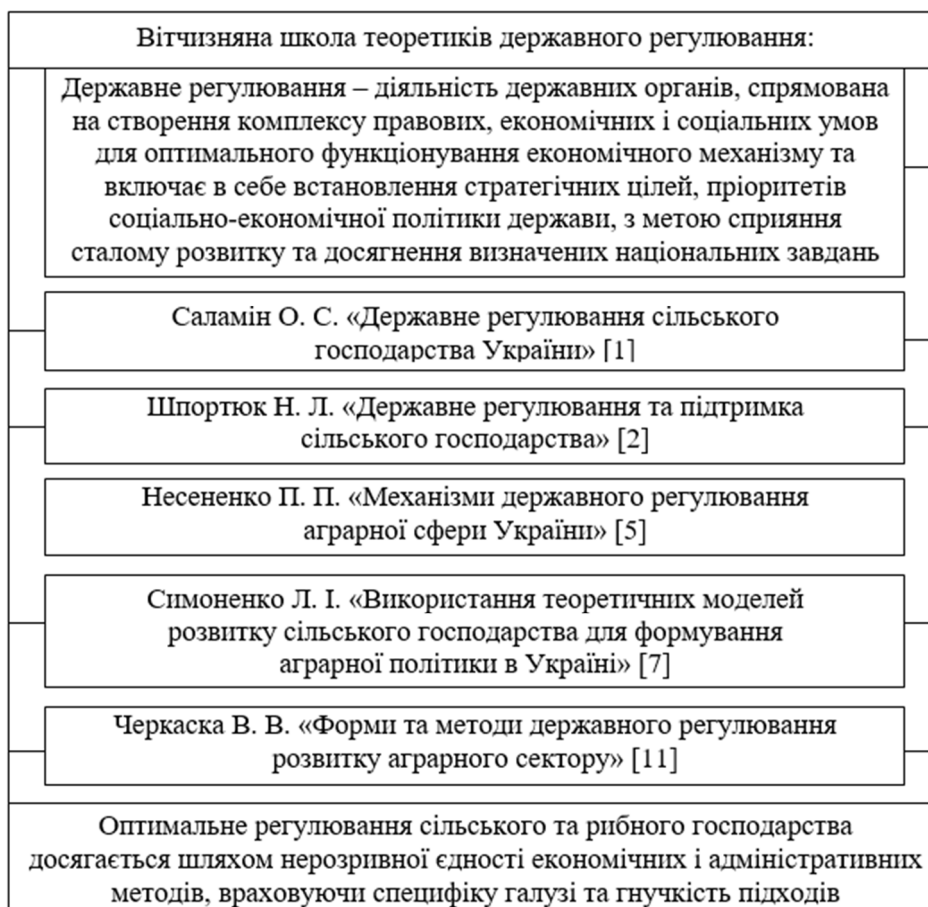

Рис. 1. Еволюція теоретичної думки у напрямку оптимального поєднання державного регулювання та ринкових механізмів.

Джерело: узагальнення результатів праць [1; 2; 5; 7; 11].

Водночас, слід взяти до уваги факт, який висвітлений дослідниками в питаннях застосування механізмів державного регулювання аграрної сфери України [5]. Як видно із проведеного дослідження, важливим є вплив механізму на прискорення просування продукції від виробника до споживача та одержання українськими сільськогосподарськими виробниками прибутку від реалізації своєї продукції. І це при тому, що саме механізм державного регулювання аграрної сфери характеризується використанням економіко-правових інструментів, вважає Несененко П. П., які покликані наблизити вітчизняну економічну політику в сільськогосподарському виробництві до європейських стандартів відповідно до сучасних потреб суспільства [5]. Безумовно, на думку Михайленко О. Г. застосування адміністративних методів регулювання виявляє свою доцільність в ситуаціях, коли ринковий механізм та економічні засоби державного регулювання виявляються неефективними або діють надто повільно [12]. Економічне регулювання базується на забезпеченні економічних інтересів товаровиробників у сільському господарстві та стимулюванні розвитку конкретних видів діяльності відповідно до потреб суспільства. Державне економічне регулювання сільського господарства включає в себе податкову, цінову, соціальну політику; кредитування і страхування сільського господарства; бюджетне фінансування; регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та інші аспекти [12]. Економічні заходи охоплюють широкий спектр дій, таких як закупівлі сільськогосподарської продукції, система регулювання цін, пільгове кредитування інвестиційних проектів, страхування врожаю, дотації до цін на продукти харчування, диференціація тарифів на транспортування продукції, субсидії для рибних і равликівих ферм. Тому оптимальне регулювання сільського та рибного господарства досягається шляхом нерозривної єдності економічних і адміністративних методів, враховуючи специфіку галузі та гнучкість підходів. Такий підхід створює умови для синергії та ефективного вирішення викликів, що стоять перед галузями сільського та рибного господарства.

Водночас визначальний вплив ринкових важелів на діяльність суб'єктів господарювання підкреслюється в умовах сучасних ринкових відносин. Державне регулювання, як інструмент, лише модифікує або посилює домінуючий вплив ринку. Успішні тенденції можуть зазнавати позитивного посилення завдяки підтримці держави у формуванні гнучких організаційних структур в сільському господарстві, здатних оперативно реагувати на ринкові можливості. Організація на принципах кооперації, крім обробки та зберігання продукції, а також фірмової торгівлі продукцією равликівництва та продукцією аквакультури, протягом всього маркетингового року, відкриє можливості для зростання реалізаційних цін без прямого втручання з боку держави. Обсяги реалізації продукції равликівництва та аквакультури будуть враховувати сезонні коливання цін і ринкової кон'юнктури. Збільшення пропозиції продукції равликівництва та аквакультури в періоди високих цін призведе до їх зниження та стабілізації, зменшуючи потребу у державному регулюванні цін.

Маємо зауважити, що цінові механізми регулювання, в основному, будуть виконувати регулюючу функцію, створюючи передумови для відмови від окремих програм підтримки сільського господарства, які можуть спотворювати ринкові результати [1]. Це показує перспективу на зменшення потреби в державному втручанні в періоди негативного впливу окремих кон'юнктурних чинників, враховуючи складнощі розмежування даних чинників і монопольного впливу окремих структур на ціни на ринку.

Висновки

Таким чином, еволюція поглядів на державне регулювання галузей сільського та рибного господарства свідчить про необхідність адаптації до сучасних викликів, сприяючи стійкому та конкурентоспроможному розвитку цих стратегічно важливих галузей. Нові реалії ринкових відносин, глобалізація та екологічні питання спонукають до розробки і адаптації стратегій державного втручання. При цьому акцент зроблено на регулюванні обсягів виробництва продукції равликівництва, аквакультури та ціновій політиці, але сучасна еволюція поглядів націлена на більш комплексне регулювання, орієнтоване на забезпечення конкурентоспроможності продукції на ринку.

Список використаних джерел

1. Саламін О. С. Державне регулювання сільського господарства України. Економічний простір. 2021. № 168. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-7>
2. Шпортюк Н. Л. Державне регулювання та підтримка сільського господарства. Ефективність державного управління. 2019. Вип. 1 (58). Т. 1. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.58.2019.168705>
3. Мостова А. Д. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 26 (2). С. 7–14.
4. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу. ScienceRise. 2015. № 5/3 (10). С. 39–44.
5. Несененко П. П. Механізми державного регулювання аграрної сфери України. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 2 (98). <https://doi.org/10.31713/ve2202217>
6. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. Wspolraca Europejska. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80.
7. Симоненко Л. І. Використання теоретичних моделей розвитку сільського господарства для формування аграрної політики в Україні. Економіка: проблеми теорії та практики. 2008. № 244. С. 162–168.
8. Вдовенко Н. М., Маргасова В. Г., Шарило Ю. Є. Михальчишина Л. Г. Конкурентоспроможність рибного господарства та аквакультури як складова ефективності національної економіки. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2019. Вип. 1. С. 204–211.
9. Симоненко Л. І., Захаріна О. В., Сайкевич М. І. Управління структурою виробництва в аграрному секторі. Ефективна економіка. 2018. № 2.
10. Статівка А. М. Аграрне право й державне регулювання сільського господарства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Фенікс. 2014. Т. 2. С. 487–489.
11. Черкаська В. В. Форми та методи державного регулювання розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 70–73.
12. Михайленко О. Г. Державне регулювання сільського господарства в умовах глобалізації. Вісник Дніпропетровського університету. 2014. Т. 22. Вип. 6. С. 31–39.